

Пре доласка у Кил, Радбрух је већ био објавио два значајна дела. То су: *Увод у њравну науку* (друго издање 1913) и *Основне црпће филозофије њрава* (1914). У њима је, разуме се, расправљао и о правној сигурности као основу важења права и, утолико, као важном елементу правне филозофије. У килским правнофилозофским предавањима, међутим, нема никаквог указивања на правну сигурност – чудна околност која одмах пада у очи. Приређивачи су то покушали да објасне, између осталог, и тиме што у тим предавањима учење о важењу права није припадало ужем тематском кругу (упор. стр. 27). С друге стране, суштински моменат у тим предавањима представља Радбрухово истицање самосталног значаја права, чиме се он увелико ослободио утицаја Франца фон Листа. Тај самостални значај права, по свему судећи код Радбруха први пут размотрен управо у предавањима из 1919. године, састојао се у наглашавању правде као једнакости, што је имало за последицу и тврдњу да је „право нешто друго него пука државна или класна самовоља“ (стр. 36).

Ако се има на уму да је Радбрухов правнофилозофски развој ишао у смеру све снажнијег истицања правде, доспевши до врхунца у схватању да право није ништа друго него „воља за правду“, онда не може бити никакве сумње да се килска предавања могу (и морају) сматрати важним и одлучним кораком на развојном путу правне филозофије једног од најзначајнијих правника двадесетог века.

Данило Н. Баста

Валтазар Богишић

Изабрана дјела I-IV

(ЦИД, Подгорица и Службени лист СЦГ, Београд 2004)

Једва да се може наћи неки наш иоле образованиј правник који није чуо за Валтазара Богишића. Ако ништа друго, сваки такав правник зна барем то да је Богишић творац „Општег имовинског законика за Књажевину Црну Гору“ из 1888. године, тог знаменитог кодификаторског постигнућа трајног значаја, а неретко уме да у погодној прилици наведе и ону сликовиту максиму („закоњачку изреку“) из чл. 100б. тог Законика која каже: „Што се грбо роди, вријеме не исправи“. На жалост, ту се најчешће и завршава оно што просечно образован правник зна о Валтазару Богишићу. Духовни видокруг таквог правника углавном не обухвата разгранато и богато, разноврсно и опсежно научно дело Богишићево. Од тог видокруга сасвим је удаљена Богишићева посебна методологија, која је, не само за своје време, веома модерна. Јер, Богишићева јуриспруденција (нека тај израз овде буде до-

пуштен) произишла је из научних истраживања у којима је умешно и плодотворно примењен један сложен епистемолошко-методски поступак – историјски, социолошки и етнологски. Због тога је та јуриспруденција у најбољем смислу речи емпиријска, конкретна, усмерена на правне чињенице, усредсређена на динамику и облике народног правног живота, народних правних обичаја.

Колико год да се о Богишићу до сада писало, колико год да су осветљаване многе стране његовог живота и, поготово, његове делатности, то се ни издалека не може сматрати довољним. Сваки нов нараштај правослова свагда ће имати разлога и потребе да се окрене мисаоном и тематском обиљу Богишићевог дела. То би, разуме се, увелико било олакшано, можда и додатно подстакнуто, када би постојало свеобухватно издање, по могућству критичко, Богишићевих радова. На несрећу, таквог издања, које је Богишић својим целокупним делом и те како заслужио, још увек нема. Али као први корак у правцу таквог издања, у неку руку као његов наговештај или његова претходница, могу се узети Богишићева *Изабрана дјела* у четири обимна тома (преко две хиљаде штампаних страница), која су пре две године заједнички објавили подгорички ЦИД и београдски *Службени листи СЦГ*. Њихову редакцију сачињавала су тројица црногорских академика: Бранко Павићевић, Мијат Шуковић и Драган К. Вукчевић, те проф. Ђорђије Борозан.

Први том, с надахнутим предговором за целокупно издање из пера Бранка Павићевића, садржи *Ойшіїи имовински законик за Књажевину Црну Гору*, други *Грађу у одговорима из различних крајева Словенскога Јуџа*, трећи, пропраћен посебним предговором Томице Никчевића, *Правне обичаје у Црној Гори, Херцеговини и Албанији*, а четврти *Студије и чланке*. На крају четвртог тома дата је и „Библиографија Валтазара Богишића“ коју је, држећи се хронолошког начела, саставила Марија Аџић. У њој су пописана само Богишићева дела, али, што је за жаљење, не и литература о њему.

Није претерано рећи да су четири тома Богишићевих *Изабраних дјела* значајан издавачки подухват на који се до сада, из разлога непознатих, но свакако неоправданих и тешко схватљивих, није обраћала потребна пажња. Подједнако је, међутим, важна околност што сада и читаоци и истраживачи имају на једном месту сабране све знатније списе Валтазара Богишића, чиме су унапређени услови за – ваља се надати – нов снажан замах плодотворне рецепције његовог дела. А да је Валтазар Богишић, чије је правничко дело једно од најзначајнијих и најдалекосежнијих на читавом Словенском Југу, одавно стекло статус класичног и утолико незаобилазног, заслужио да му се правници увек изнова враћају, да се на том бистром извору правничке мисли и правничке мудрости непрекидно напајају, у то не може бити ни најмање сумње.

Данило Н. Баста